

NTOs styreleder Åse Ryvardsens tale på NTOs årsmøte 14. juni 2018

Velkommen til NTOS årsmøte, medlemmer, samarbeidspartnere og venner.

Heddadagene og Heddaprisen

Dette er andre år på rad at årsmøtedagen er plassert midt i Heddadagene. Heddadagene er det beste eksemplet på hva vi kan gjøre når vi vil. Når vi vil være vi. Når vi samarbeider.

Her er min mormor, Ingeborg Eia. Hun ble født i 1896, i det vi i dag ville kalt et fundamentalistisk religiøst miljø med streng sosial kontroll. På Eia, en bitte liten gård på Sørvestlandet, var det salmebok og bibel, dårlig tilgang på utdanning og ingen kvinnelig stemmerett. Ingeborg Eia hadde et dårlig utgangspunkt.

Dette er også Ingeborg. Hun er barnebarnet til Ingeborg, og hun er fast ansatt sopran i operakoret her i huset. 75 år skiller Ingeborg og Ingeborg. På de 75 årene etablerte Norge et moderne demokrati, sørget for at alle fikk rett til utdanning, bygget opp et kulturliv og fordelte velstand med det resultat at vi er her som ledere for et mangfold av kulturinstitusjoner og kulturuttrykk. Vi alle har vært gjennom en ekstrem dannelsesreise.

Min mormor levde et rikt liv. Hun ble 99 år gammel, og regjerte sin tallrike flokk som kraftfull matriark. Hun fikk oppleve det store løftet, og sørget for at etterkommerne brukte alle sjanser til å realisere drømmene og talentene sine, og øke sin kulturelle kapital. Noen av dem endte her.

Dette kollektive løftet fant sted fordi det var politisk vilje og gjennomføringsevne til å flytte et helt folk, også på det kulturelle området. Og det bringer meg rett over til politikken og til rammevilkårene som har skapt og skaper muligheter for kunsten og kulturen i våre individuelle liv.

Kulturpolitikkenes begrunnelse og kunstinstitusjonenes samfunnsrolle

Det er oppløftende at vi har fått en regjering og en kulturminister som så tydelig definerer kunst og kultur som «ytringer med samfunnsbyggende kraft» og «forutsetninger for en opplyst samtale». I regjeringsplattformen forstås ikke statens engasjement på kulturområdet som en utgift, men derimot som «en investering i demokratiet og allmenndannelsen».

Dette er helt i tråd med NTOs oppfordring om å knytte kulturpolitikkenes begrunnelse til Grunnlovens §100 som «pålegger statens myndigheter å legge forholdene til rette for en åpen og opplyst offentlig samtale». Sammen med skolen, universitetene og mediene utgjør kulturinstitusjonene ytringsfrihetens infrastruktur.

NTO har full tillit til at den kommende kulturmeldingen vil legge infrastrukturkravet i Grunnloven til grunn, og sikre at staten ivaretar ansvaret for et offentlig ytringsrom og en sterk nasjonal infrastruktur.

Dermed kan ikke institusjoner som Trøndelag Teater, Nordnorsk Opera og Symfoniorkester, Carte Blanche, Kilden Teater og Konserthus og Teatret Vårt, for å nevne noen, reduseres til «lokale tiltak» og overlates til lokale/regionale prioriteringer alene. Disse institusjonene er

meningsdannende og viktige arenaer, med en samfunnsverdi langt utover det lokale nedslagsfeltet. Vi må sikre at den finmaskede nasjonale strukturen de inngår i, består.

Et hovedspørsmål for en kulturmelding er hvordan staten kan bygge sterke rammeverk rundt selvstendige og modige kunstinstitusjoner, og ruste dem til å tåle skiftende politiske klimaer. Vi mener at staten i den kommende kulturmeldingen må signalisere at den tar *mer* ansvar for dette. Ikke for å styre mer – men for å *sikre og legge til rette*.

Kulturpolitiske debatter, bransjesamhold og regionreform

Varslet kulturmelding og regionreform har skapt brede debatter om kulturpolitikk, om forvaltningsnivåer og finansiering, om kunstens betydning, armlengdes avstand og vilkårene for fri ytring.

Dette er kjernetemaer for NTOs interessepolitikk. Debattene har vært mange, medlemmene har deltatt med stort engasjement og det har vært oppløftende å oppleve samspillet i det politiske arbeidet, med utvekslingen av fakta og ideer, pussingen av prinsipper, og løpende diskusjonen medlemmene imellom og med NTOs administrasjon. Teater- og orkesterlederne har hatt høy deltagelse i det offentlige ordskiftet, og samarbeidet med andre organisasjoner har vært raust og utbytterikt – gode eksempler er MFO og Fagforbundet teater og scene.

Det er sjelden man i politikken så tydelig får vist verdien av samarbeid som i debatten rundt regionreformen. En samstemt bransje har avvist forslaget fra KMDs ekspertutvalg som har redusert oss til virkemidler for å utvikle de nye fylkeskommunene.

Vi finner ingen holdbare kulturpolitiske begrunnelser for å overføre statens finansieringsansvar til fylkeskommunene. Desentralisering har vært nevnt, men kulturfeltet er et område hvor den kunstfaglige beslutningsmyndigheten allerede er desentralisert til selvstendige institusjoner.

Når kulturmeldingen er framskyndet til høsten 2018, er det et positivt signal om at kulturministeren vil ha de kulturpolitiske prinsippene på plass før oppgavedelingen mellom forvaltningsnivåene behandles politisk.

Styrets ambisjon har vært å være ryddig og tydelig om regionreformen på medlemmenes vegne, og vi har fått bekreftet vår sektors evne til å se forbi det kortsiktige og lenger enn egen virksomhets grenser: Medlemmene har stått samlet i den viktige prinsippkampen vi fortsatt står midt oppe i. Dypest sett handler dette om verdien av kulturen: Vi skal ikke være reformpynt eller bli tilfeldige ofre for en politisk dragkamp som handler om helt andre interesser enn de kulturpolitiske.

Kulturdepartementets kjerneansvar

Kulturmeldingen må ta utgangspunkt i det som er Kulturdepartementets kjerneansvar og som ikke kan gjøres til delansvar i noe annet departementet.

Like fullt må meldingen løfte frem kulturen, og ansvarliggjøre andre departement. De senere årene har vi sett en tendens til at stadig flere satsinger hvor eksterne politiske mål belastes kulturbudsjettet – slik som midler til Innovasjon Norge og Kreativt Norge, filminsentivordningen, reiseliv og forsvarskorps. Denne utvidelsen av Kulturdepartementets portefølje skjer parallelt med sviktende satsing over andre departements budsjett. Et annet eksempel er Utenriksdepartementets nedprioritering av den utenrikskulturelle innsatsen.

Resultatet av denne instrumentelle dreiningen med tilhørende budsjettlekkasje, er svekkede vilkår for kunsten og for departementets hovedoppgaver. Vi kan ikke fortsette å la Kulturdepartementet dele sitt lille matfat med så mange andre velfødde interessenter.

Denne tendensen må snus. Næringsdepartementet må ta et ansvar for næringsutvikling og verdiskaping i kultursektoren, og Utenriksdepartementet må anerkjenne musikk- og scenekunstinstitusjonene som ressurser i Norgesprofileringen og i global demokratibyggning. Helse- og omsorgsdepartementet må satse på kulturens helsefremmende effekter, Kunnskaps- og integreringsdepartementet må se til kulturen i kampen mot utenforskap, og Arbeidsdepartementet må rette oppmerksomhet mot kulturinstitusjonenes betydning for å skape flere arbeidsplasser.

I tillegg må kulturmeldingen trekke inn ansvarlige departement for blant annet arbeids- og finanspolitikk som i stor grad påvirker oss gjennom reguleringer i arbeidslivet og ikke minst momssystemet.

Allmenndannelsen/Kunst og estetiske fag i skolen/DKS

Kulturdepartementets aller viktigste alliansepartner må likevel være Kunnskapsdepartementet.

Noe av det vesentligste vi kan gjøre for å sikre felles referanserammer og like muligheter for å ta del i ytringskulturen, er å styrke mottakersiden i kunsten. Dette må begynne i skolen som en unik fellesarena.

Kunnskap om kunst- og kulturuttrykk, og å forstå, tolke og reflektere kritisk over ulike ytringsformer, må gjøres til en essensiell del av allmenndannelsen. Slik skjønnlitteraturen har en selvskreven plass i norskfaget, og litteraturhistorien og tekstanalysen spiller viktige roller for det litterære utbyttet, må også kunnskap om og fortolkning av flere av kunst- og kulturuttrykk være en del av allmenndannelsen. NTO har hamret på dette temaet i en årrekke – men det kan ikke gjentas tydelig nok: Vi trenger en kraftfull og fornyet satsing på så vel de estetiske og humanistiske fagene i skolen, som på kunst- og kulturdelen i andre fag.

Fagfornyelsen av læreplanene er i full gang, det skal komme en egen strategi for å styrke de praktiske og estetiske fagene i skolen, Kulturtanken er etablert som en nasjonal etat for Den kulturelle skolesekken, det skal utarbeides en stortingsmelding om kulturskolene, og regjeringen har tatt initiativ til en egen melding om barne- og ungdomskultur. Vi forventer at alt dette samlet fører frem til en reell styrking av barn og unges kunstopplevelser og kunstforståelse og en bedre koordinert kultur- og utdanningspolitikk. Festtalene om de estetiske fagene i skolen har vi hørt før.

I den forrige kulturmeldingen ble sammenhengene mellom kulturpolitikk og kunnskapspolitikk knapt berørt. I den nye kulturmeldingen må dette være blant hovedtemaene.

Humaniora, teatervitenskap og kritikk

For det er ikke bare i grunnskolen at de humanistiske og estetiske fagene er under press. Teatervitenskap i Oslo ble nedlagt i 2012, og NTO og Norsk teaterlederforum uttrykte igjen bekymring da Universitetet i Bergen før jul i fjor foreslo å kutte 1 av 3 stillinger på teatervitenskap. Faget ble reddet i denne runden. Men vi vet ikke hvordan fremtiden for teatervitenskap i Norge ser ut, og nå er også fremtiden for Senter for Ibsenstudier usikker.

Vi må forvente at kulturministeren og Kulturdepartementet engasjerer seg som et «humanioras hjemmedepartement». Både for utviklingen i kunsten og for kunstforståelsen i samfunnet er vitale akademiske kunstfaglige miljøer avgjørende.

Vi trenger også å sikre vilkårene for det offentlige ordskiftet og refleksjonen om kunsten gjennom en styrking av kulturjournalistikken og kunstkritikken – som i dag nedprioriteres og marginaliseres i mediene. I en fragmentert mediehverdag hvor «lik og del» er den fremherskende formidlingsformen, er behovet for kvalifisert og kunnskapsbasert kritikk akselererende. Den intelligente samtalen om kunst går nærmest i stykker mens vi ser på.

Vi ser fram til en kulturmelding som omfatter virkemidler på tvers av utdannings, medie- og kunstpolitikken – og som sikrer kunnskap og refleksjon om kunsten.

Kunnskapsbasert kulturpolitikk/debatt

Skal kulturmeldingen få noen verdi, må den baseres på fakta. Og fakta er at musikk- og scenekunstbransjen er i sterk utvikling – med jevnt høy publikumsoppslutning. Vi har høye kvalitetsambisjoner og høster også betydelig anerkjennelse internasjonalt. Kvalitet og god ressursstyring er vel dokumentert i de periodiske institusjonsevalueringene.

Derfor er det en betydelig utfordring at en i all hovedsak velfungerende bransje i så stor grad er utsatt for myteproduksjon. Særlig er det feilslutninger om bransjens utvikling og ressursbruk fra den ellers utmerkede utredningen fra Enger-utvalget som har vist seg seiglivede. Det har ført til konstruerte motsetninger mellom aktører i bransjen, og blitt hyppig utnyttet som politisk skyts. Vi setter vår lit til at en godt opplyst og opplest minister vil bidra til aktiv myteavliving.

NTO vil som alltid legge vekt på å bidra til et styrket kunnskapsgrunnlag for politikktutforming. I våres fikk vi blant annet utført en kartlegging av samarbeid, ressurs- og kompetansedeling mellom musikk- og scenekunstinstitusjonene og andre aktører. Utredningen er basert på eksempelstudier og et utført av Gunnar Thon Lossius i samarbeid med Proba Samfunnsanalyse.

Vi vet at det norske musikk- og scenekunstlandskapet er preget av et stort mangfold av samarbeidsformer og komplekse ressurs- og pengestrømmer, og vi ønsket mer systematisert kunnskap om verdien av samarbeidet. Det er ikke lenger slik at det finnes et bastant skille mellom institusjonene og det såkalte «frie feltet», og vi håper at utredningen vil gi beskrivelser av musikk- scenekunstlandskapet i samsvar med dagens komplekse virkelighet. Håpet er at politikktutforming også vil ta inn over seg sammenhengene mellom institusjonsøkonomien og det øvrige kulturlivet – ikke minst for de frittstående kunstnerne og kompaniene.

Et annet bidrag til å styrke kunnskapsgrunnlaget er en kartlegging av NTO-medlemmenes internasjonale virksomhet og ambisjoner. Bakgrunnen for kartleggingen er at vi mener kulturmeldingen må omfatte en gjennomgang og avklaring av det politiske og forvaltningsmessige ansvaret for internasjonalisering.

Vi vet allerede at det trengs en bedre koordinasjon av innsatsen, og at mål og prinsipper må tydeliggjøres – hva er rollen til våre institusjoner i et internasjonalt kulturliv? Hvor er ambisjonen om å synes på den globale scenen? Kulturdepartementet må komme sterkere på banen. Samtidig må institusjonene i større grad anerkjennes som ressurser i Norgesprofilering.

Effektiviseringskutt og svekkede rammer

På et NTO-årsmøte vil alltid økonomi være tema, og dette har vært sagt før – men i motsetning til mange gjentagelser – så blir dette dessverre mer sant for hvert år som går: Kunstinstitusjonenes rammer er svekket de siste fire årene, gjennom flate effektiviseringskutt og mangelfull kompensasjon for lønns- og prisvekst. Akkumulert utgjør denne underkompensasjonen i perioden 2015– 2018 en samlet reduksjon i tilskuddet på nærmere 60 millioner kroner for NTOs medlemmer.

Dette skjer i en periode hvor flere av institusjonene allerede har gjennomført krevende effektiviserings- og omstillingsprosesser. Selv virksomheter i en oppbyggingsfase som Stortinget selv har vedtatt, slik som for eksempel Nordnorsk Opera og Symfoniorkester, får redusert sine driftsbudsjetter, og oppbyggingen settes i revers.

Musikk- og scenekunstinstitusjonene er arbeidskraftintensive virksomheter, med små administrasjoner. Over 80 pst. av institusjonenes samlede lønnskostnader er knyttet til funksjoner som inngår direkte i den kunstneriske produksjonen, mens kun ca. 9 pst. går til administrasjon. Det sier seg selv at mulighetene for å kutte er svært begrenset.

Institusjonene arbeider selvsagt kontinuerlig med forbedringer og utvikling – som enhver annen organisasjon – enten det er med åpningstidene, aktivitetsomfang, arenaer, fellesløsninger eller selve avtaleverket. Her ligger også et betydelig ansvar hos arbeidstakerorganisasjonene for å sikre mer fleksibel drift.

Det vi nå ser er en akkumulert effekt hos mange av institusjonene: De må kutte direkte i den kunstneriske produksjonen, men også i formidling og turnévirksomhet. Medlemmene melder at det gir seg utslag i ubesatte stillinger, mindre og enklere produksjoner, flere monologer og mindre mulighet til å bruke ressurser på eksterne kunstnere.

Når produksjonsapparatet er presset, blir det også krevende for institusjonene å ivareta bredden i samfunnsansvaret. Verdifulle samarbeidsprosjekter bortfaller (f.eks. Unge Dramatikere ved Trøndelag Teater), og vi vet at institusjonenes muligheter til å dele ressurser og kompetanse med andre aktører – som frittstående kompanier/ensembler, amatørvirksomhet, spel, kulturskoler og utdanningsinstitusjoner osv. – blir mindre.

Teatrene og orkestrene er viktige bærebjelker for vitaliteten i store deler av kulturlivet – fordi det på vårt felt er en direkte sammenheng mellom institusjonsøkonomi og kunstnerøkonomi. I 2016 utgjorde NTO-medlemmenes lønnskostnader, honorar og vederlag til kunstnerne over 1 milliard kroner, hvorav en betydelig andel – 44 pst. – gikk til midlertidig ansatte/frilansere. Smak på det – 450 millioner kr. til kunstnere utenfra. I dette økosystemet er dermed effektiviseringskutt raskt svekket kunstnerøkonomi for frilanskunstnerne.

Så til noe helt annet:

#stilleføropptak/metoo

Vi kan ikke snakke om denne sesongen uten å kommentere kampanjene #metoo og #stilleføropptak som satte søkelys på trakassering og uønsket seksuell oppmerksomhet. Etter fasen med sjokk og vantro i høst, har det vært gjort en stor og omfattende innsats ute hos medlemmene i arbeidet mot seksuell trakassering. NTO har igangsatt arbeid med kompetansehevede fagdager og utvikling av en bransjestandard som skal sikre alle medarbeidere et trygt arbeidsmiljø. NTO og andre organisasjoner innenfor scenekunst,

musikk og film har også gått sammen om en ny omfattende undersøkelse om seksuell trakassering, som er på vei ut i disse dager. Styret er opptatt av at vi skal være en trygg og inkluderende bransje for alle medarbeidere, og vil prioritere dette arbeidet framover. Hva denne kampanjen har gjort med blikket vårt og forståelsen av makt, kjønn og relasjoner i kunsten skal vi også komme tilbake til i programmet.

Men før jeg avslutter:

Mangfold, inkludering og like muligheter

Rekruttering av nytt publikum og inkluderings – og formidlingstiltak er blitt kjerneoppgaver for institusjonene. Det er en naturlig del av samfunnsansvaret vårt – og det er en nødvendighet om vi ikke vil dø en langsom kollektiv publikumsdød som hvit, akademisk middelklasse. Vi må bli relevante for nye grupper og vi må klare å inkludere dem inn i det felleskapet vi kan by på. I et samfunn hvor vi alle sitter med våre egne digitale møteplasser i fanget, på en ensom blå skjerm, – er de små og store analoge og fysiske møteplassene så utrolige viktige. Vi er flokkdyr – og trenger å samles, le og gråte sammen, samtidig. Vi trenger kulturen som kilde til et rikere liv, og flere må være innafor – og ikke utafor – i det felleskapet kulturen representerer.

Vi må med andre ord gjenta det store løftet, dannelsesreisen fra Ingeborg Eia til Ingeborg i operaen. Vi må utdanne, gi tilgang til kulturopplevelser og egen utfoldelse og sjanse til å realisere sine talenter. Vi må gjøre det igjen og igjen; i dag er det nye grupper som har dårlige utgangspunkt for deltagelse og vi må slippe dem inn.

Jeg håper at det en dag står noen her og snakker om det store spranget fra sin pakistanske eller somaliske formor – til et liv med deltagelse på fellesskapsarenaene og et liv som byr på et stort mangfold av kulturopplevelser.